

Math jezyk.

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61/62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG

1201

. N24

НАШ ЈЕЗИК

XXVII/3—4

UNIV. OF MICH.

MI 19

Current Serials

БЕОГРАД

1987.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVII (нова серија)

Св. 3—4 (1987)

САДРЖАЈ

Прилози допуњавању и осавременивању наше правописне норме (ГРУПА АУТОРА)	137
Уз претходни прилог (МИТАР ПЕШИКАН и АСИМ ПЕЦО) . . .	159
Стандардни српскохрватски језик у оквиру савремених двојезичних речника (са српскохрватским као првим језиком) (ЕГОН ФЕ- КЕТЕ)	161
Усмјеравање језичког описа — од прамаике до језичке компетен- ције (наставак) (ТАТЈАНА БАТИСТИЋ)	171
Уз теорију о врстама речи (РАДОЈЕ СИМИЋ)	224
Оквири употребе наставака -а и -и у генитиву множине именичке друге деклинације (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	242
Писање имена из холандског језика (ЈЕЛИЦА НОВАКОВИЋ-ЛОПУ- ШИНА)	279
Како да изговарамо Вуково презиме (МИЛИЈА СТАНИЋ)	285
Ужичка лексика у Вуковом Рјечнику (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ) .	288

УЖИЧКА ЛЕКСИКА У ВУКОВОМ РЈЕЧНИКУ ИЗ 1852.

И поред неких специфичности (међу којима су посебно занимљиве, и драгоцене, етнографске, фолклористичке, историјске и друге диспесије уз поједине одреднице),¹ Вук је у своме *Рјечнику* примењивао и многе лексикотграфске поступке својствене савременим општим речницима нашега језика. Један од њих је и навођење географске ознаке уз поједине регионално или локално ограничене лексеме (или семантеме), тј. њихова локализација.² Уз такве се речи одн. значења срећу, као што је добро познато, ознаке: у Боци, у Далм[ацији], у Лици, у нах[ији] Рудн[ичкој], у Славон[ији], у Сријему, у Хрв[атској], у Ц[рној] г[ори], у Шум[ацији] итд., итд.³

Међу „скраћенијем ријечима“, и у самоме речнику, налази се и ознака „(у) Уж[ичкој] нах[ији]“.⁴ Не би, наравно, било некога великог разлога да се посебно говори о лексими из овога краја да се она не одликује једном занимљивом специфичнош-

¹ Тако је Вук чинио још у првом издању — „на Копитареву иницијативу“ (П. Ивић, *Поговор* уз другу књигу *Сабраних дела Вука Караџића, Српски рјечник*, Просвета, Београд 1966, 94).

² Сличан поступак примењен је, нпр., и у великом *Речнику српско-хрватског књижевног и народног језика* САНУ.

³ „Као и у I издању за велики део речи не стоји нарочито обележење за који крај посебице вреди: оне су, свакако, речи Вукова матерњег језика за које је он претпоставио да се могу сматрати као општеорпске.

Према тим речима, које је Вук од куће своје понео, одређују се у њега све остале речи као дијалекатске, покрајинске.

Таквих речи има у овом издању Вукова речника врло много: оне чине велики део целог речника, јер их има преко 6600 (и специјално дијалекатских речи и речи само са другим значењима у дијалектима)“ (А. Белић, *Вукова борба за народни и књижевни језик*, Београд 1948, 161).

Белић, иначе, наводи статистичке податке за сваки крај посебно (ист. стр. 165—168).

⁴ То је област која је захватала југозападни део београдског папалуга одн. устаничке Србије, приближно од Букова и Маљена (на северу) до јужних падина Златибора (на југу) и од изворишта Белиње (на западу) до њеног ушћа у Моравицу (на истоку).

ћу — потпуном тематском ограничењу. Наиме, све апелативне речи (односно значења) уз које стоји ознака „у Ужичкој нахији“ тичу се назива воћака. То су: а) јабуке: *авјлија*, *будиња*, *киселача*, *крљица*, *мекача*, *памуклија*, *сарјлика*, *тамјанка*, (х) *амјлија*,⁵ *шареника*, *шећерлија*; б) крушке: *беганица*, *бидгратка*, *бјелијанка*, *жутица*, *инџирица*, *јесенча*, *каменча*, *мирсавка*, *мишћетинка*, *озимача*, *округлица*, *свилдица*, *тврдија*, *топџлија*; а б) јабуке одн. крушке: *вјдовача*, *кадуманка* с) трешња: *зворниклија*; д) шљиве: *маџарка*, *трновача*, *цјепача*.⁶ Од 31 наведене лексеме⁷ 11 има и неко друго значење (или више њих), али без ознаке „у Уж. нах.“

Није лако одговорити на питање откуда у Рјечнику само помолошко називље из ужичког краја. Највероватније је да Вук и није био у њему (а јужно од Бетиње готово сигурно), или, бар, није тамо сакупио речи за свој речник. У супротном — било би веома тешко објаснити такву његову селективност у прикупљању и уношењу речничке грађе, тим пре што она није запажена у другим случајевима, тј. код речи из неких других наших крајева.

Овој претпоставци иде у прилог и уочљива оскудност ономастике из ужичке нахије: *Арље*, п. зидине од великога старог намастира у Србији у нахији Ужичкој на утоку Рзава у Моравицу;⁸ *Бјкови*, т. рл. планина у Србији између нахије Ваљевске и Ужичке; *Бетиња*, ф. ријека што тече кроз Ужице; *Мехедник*, т. Berg in Serbien (између Ваљевске и Ужичке нахије); *Поникве*, *кава*, ф. рл. 1) поље у Ужичкој нахији: Поникве

⁵ X је стављено у заграду зато што Вук има и одредницу *амјлија*, коју упућује на *хамјлија*.

⁶ Ниједан од ових назива није забележен у I издању Рјечника. Иначе, већина њих позната је и данас у ужичком крају, а наводи их Ј. Моловић у чланку *Имена воћака и домаћих животиња у ужичком крају* (Ужички зборник 5, Т. Ужице 1976, 315—355). У Моловићевом попису не налазе се само јабуке *сарјлика* и *хамјлија*, крушке *бидгратка*, *мишћетинка* и *свилдица* и трешња *зворниклија*, док се према Вуковом *тамјанка* (јабука) одн. *беганица* и *тврдија* (крушке) јављају варијанте: *тамјан(и)ка*/*тамњан(и)ка* одн. *бегановка*/*бегарка*/*беговача*/*беговка*/*беган* и *тердача*/*тердица* и сл.

Осим тога, код Вука је *бјелијанка* и *цјепача*, а код Моловића *б(ј)елијанка* (са ј у загради) и *цјепача* (дакле, екавски), што је у складу с Моловићевом тврдњом да је „садашњи ужички говор... (и)јекавско-екавска мешавина, где се (и)јекавство све више повлачи пред екавством“ (*Белешке о ужичком говору*, Ужички зборник 2, Т. Ужице 1973, 285). Биће, ипак, да се ту пре ради о типичном ерском „удешавању“ према „дослојском“ говору (а то тамо значи екавском) одн. према саговорнику.

⁷ До истог броја дошао је и А. Белић (*нав. дело*, 167).

⁸ Али, ни Рзава, ни те, Голијске Моравице, нема у Рјечнику.

су дуге и широке, / Сарајлије оилне и бијесне;⁹ *Ужице*, п. Stadt und Festung in Serbien;¹⁰ *Чанци Краљевића Марка*, тп. рл. у нахији Ужичкој у планини Маљену,¹¹ на путу из Ваљева у Ужице, у камену као два чанка пута хладне воде, која нити прелази, нити се познаје да је мање кад се пије, нити се види откуд извире.¹²

Тако Вук наводи *Чанке Краљевића Марка*, а не помиње *Рђуно* или *Златибор*, и да о мање значајним топонимима (као што су, нпр., насеља *Чђјетину* и *Косјерић* одн. планине или висови: *Благаја*, *Муртеница*, *Субјел*, *Торник*, *Црндкоса*, *Чигота* и др.) и не говоримо.¹³

Да је Вук записивао речи у ужичком крају, у његовом би се *Рјечнику* јамачно нашао и неки од ових топонима (као што их има, нпр., из Црне Горе или Јадра), а апелативна лексика сигурно не би била сведена само на називе вођака (и њих је, свакако, и у његово време било више).

Како је, пак, Вук дошао до тих назива — може се, бар према ономе што сада знамо, само нагађати. Познато је да је „многе . . . речи он записао сам, многе је преписивао из свештница које су му слате, многе је давао да се испишују из извора у којима су се находиле речи потребне за речник“.¹⁴ Тако се, на пример, већ зна да је речи из Барање Вук добио од Адама Драгосављевића, а део речи из Срема од Аврама Панића (из Ши-

⁹ Унето управо због ових стихова.

¹⁰ И етник *Ћжичанин*, *Ћжичка* (а не, као данас, *Ћжичанка*) и кте-
тик *Ћжички*.

¹¹ Међутим, ни Маљена нема на одговарајућем месту у речнику.

¹² Интересантно је да Вук за *Скрапеж* каже да је „ријека у Србији (у Рудничкој нахији)“, а и *Добринџа* је по Вуку „село у нахији Рудничкој (дје се родио Милош Обреновић)“. Домаћи нагласак је, иначе, *Добринџа* (Горња, Доња и Средња), у савременом административном језику често и *Добринџе*, тј. у средњем роду.

¹³ Вук је 1822. године „записао из арачкога тефтера“ и имена села у ужичкој нахији (међу њима и све три Добринџе) и објавио их, заједно са именима осталих села у „Бијоградском пашалуку“ у *Даници* за 1827. годину (стр. 63). Нека од тих села нису добро забележена или њихов савремени лик одступа од онога који налазимо код Вука, нпр. *Речнице* (В. Рјечнице), *Рјодобуџа* (В. Радобуџа), *Гриџска* (В. Гриџека, вероватно штампарска прешка), *Бјелуша* (В. Бјелеуша), *Дријетањ* (В. Дријетан), *Мршели* (В. Мршелли), *Маћер* (В. Маћер), *Отань*, *тња* (В. Отан), *Радовци* (В. Радововци).

Као што се види, најчешћа су одступања у вези с палаталним сугласницима, што, у ствари, значи да те прешке потичу из тефтера.

¹⁴ И. И. Срезњевски, цитирано према наведеном делу А. Белића, стр. 170.

да),¹⁵ па је могућно да ћемо (од приређивача критичког издања Сабраних дела Вука Караџића или од некога другог) сазнати и одакле Вуку лексика из ужичке нахије, а можда ће за све нас то и надале остати тајна.

Мирослав Николић

¹⁵ В. А. Белаш, *нав. дело*, 170.